

Hogyan élünk? Hogyan éljünk?

Mindkét kérdés számtalanszor fölvetődik magánéletünkben és a közéletben egyaránt. Fölvetődik a keresztény ember egyéni életében és az egyház közéletében is. Hogyan éljen ma itt Magyarországon az, aki Krisztus követésére vállalkozott? Hogyan formálja magánéletét, emberi kapcsolatait, hogyan végezze munkáját, hogyan boldoguljon az életben? S hogyan alakul ma az egyházi közösségek élete? Milyen az az egyház, amely ezekben a kis és nagy közösségekben kibontakozik? Mit várhat el tagjaitól, s mire számíthatnak azok, akik csatlakoznak hozzá?

Az utóbbi években hazánkban is egyre több figyelmet szentelnek életmódunk elemzésére. Elszántabban, őszintébben vizsgálhatnánk a mai magyar keresztény életformát is: az egyénekét és a közösségekét egyaránt. A következő két tanulmány ilyen kérdéseket érint, az egyik a szociológus, a másik a teológus szemszögéből. Azzal a reménnyel közöljük őket, hogy több olvasónkat további gondolkodásra, talán vitára, esetleg hasonló elemzésekre készítenek. Szívesen várjuk hozzászólásaikat – a közös ügyünkért vállalt közös felelősségünk tudatában. (Szerk.)

KAMARÁS ISTVÁN

A végső cél és egyéb életcélok kapcsolata keresztény fiatalok körében

Az „én most ezt választom, így csinálom, mert így akarom végső célomat elérni” kijelentésben a kétféle jó (a végső és az aktuális) összekapcsolása nagyon sokféleképpen történhet, attól függően, hogyan képzeli el a végső célt és hogy annak fényében mit tartanak jónak, fontosnak. Szent Ágoston 228 *elméletet* számolt össze a végső célokat illetően, és valószínű, hogy a mindennapi életet tanulmányozó szociológus is találna legalább ennyiféle *gyakorlati* célkitűzést. Ha a vallást olyan *életmóddell*nek értelmezzük, amelynek egy természetfeletti végső cél a sajátossága, akkor nemcsak jogosultnak, hanem fontos feladatnak is érezhetjük ennek a végső célnak (legfőbb jónak, központi értéknek) az élet egyes szféráiba való begyökerizettségét vizsgálni. Az élet mely szféráiban, hogyan érvényesül a *keresztény magatartás*? Mennyire ismeri fel a keresztény ember, hogy a „mindennapi értékekben” is a végső cél, a legfőbb jó jelenik meg? Milyen fajta igenek és nemek következnek a *hit* lényegét képező alapvető döntésből? Ezekre

a kérdésekre válaszoló *keresztény fiatalok* (elsősorban hitüket megvalló és rendszeresen gyakorló 15–40 éves, szellemi munkát végző városi lakosok) *véleményeit*, kijelentéseit gyűjtöttem össze, amelyek a hit, a vallásosság, a kereszténység kapcsolatát érzékeltették a következő *életségférakkal*: egyéniség, tudás, közösség, politizálás, művészet, munka, magyarság, egészség, szerelem.

Magatartás-változatok madártávlatból

A kijelentésekből kiolvasható vagy csak megsejthető magatartások elsősorban zavarbaejtően sokfélének tűnnek. Íme néhány közülük: a lépten-nyomon szintváltó, hitüket a hitetlenek előtt mutogató (fitogtató), a „lanyhákat” provokáló, terelő-szervező „kleriko-technokraták”;

a *Krisztus atlétáját* megszemélyesítő, az edzettséget, a testi-lelki rátermettséget és a teljesítményeket hangsúlyozó, hitüket vezényszavakban megfogalmazók;

a kisebbségi helyzetüket világias, szabados viselkedéssel egyensúlyozó, „de azért normális voltunkat” hangsúlyozó, „formaságokkal mit sem törődő”, magabiztosságot színlelők;

a kapkodó, besavanyodó, becsavarodó, életüket pótcselekvésekké aprózó „vénlányok” és „agglegények”;

a hangjukat elhalkító, tekintetüket leszegező, a magukat ódivatúnak, reakciónak, hamis tudatúnak érző társadalmilag-politikailag peremhelyzetűek;

a hétköznap „terepszínűek” és csak a vásár- és ünnepnapokon felbuzgó;

a megszervezettséget és biztonságot sugárzó otthonukat kormányzó, gyermekeik hitéletét előíró és végrehajtó nagycsaládosok; a melegséget, védettségét és szabadságot sugárzó, otthonukban otthon levő, gyermekeikkel felülről is dialogizáló nagycsaládosok;

a kereszténységet, a kereszténység kisközösségeit „jó bulinak” tekintő, a valahová vagy a máshová tartozás érzését élvező „hangulati keresztények”;

a keresztényként magyarkodók vagy ellenzékieskedők;

a galamb alakjában megjelenő Szentléleknek magot szóró jámborok;

az egyházzal hadilábon álló, egyszemélyes szektát alapítók;

az alkotás helyett prédikálók;

az önkiteljesedésükben kudarcot valló és ahelyett az „életszentséget” választók;

a sikert sikerre halmozó, gyarapodó és mégis „kereszténynek” megmaradó életművészek;

azok a „hülyék”, akik nem fogadnak el borraivalót, a „balekok”, akik nem használják ki a lehetőséget;

az érzelmet az értelem fölé helyező, madaraknak prédikáló „hippoid” keresztények;

a meditáló, ingával gyógyító és ingától gyógyuló, jógázó, „belső életet-élő”, horoszkópot tanulmányozó „keleti” keresztények;

a rózsafüzért morzsolók, akik már elfelejtették a titkokat.

Ezeknek a – részben tipikus, részben periférikus – eseteknek a leírása és elemzése is fontos feladat, egy vallásszociográfia vagy egy lélektani elemzés tárgya lehetne. Kutatásomnak ebben a szakaszában azonban csak arra vállalkozhattam, hogy a feltett kérdések megválaszolására legalkalmasabb módon csoportosítsam az összegyűjtött kijelentéseket, megengedve, hogy másféle kategorizálás is lehetséges, sőt kívánatos.

A hasadt, a konfliktusos, a szekularizált, a túlbuzgó és az integrált magatartás

A kijelentések egyik részében a két pólus (a végső cél és az adott életségféra) között hiányzik – mert megszakadt, vagy ki sem alakult – a kapcsolat. A *hasadt*, közbömbös, értékhiányos, kettős szavakkal jellemezhető magatartást ilyen kijelenté-

sek példázzák: „Amikor azt mondom: én, akkor az egyéniségemre, amikor azt, hogy: mi, a keresztényekre gondolok; két különböző dolog ez, nem zavarják, nem keresztelik egymást”, „a társadalmi problémák vonatkozásában a marxizmust, a lét alapvető kérdéseiben viszont a kereszténységet tartom mérvadónak, vagyis mindegyiket a maga területén”, „ízlésemet nem befolyásolhatja hitem, hitem nem befolyásolhatja ízlésemet – ezek teljesen különböző dolgok”, „nincsen abban semmi kivetnivaló, hogy egy keresztény napközben tanár, diák, lakatos, műtős, mérnök vagy kutató, hivatása szabályai szerint, otthon meg hívó keresztény”, „a test és a lélek külön-külön, a maga törvényszerűségei szerint fejlődő”. Jellemző fordulatait, gesztusait a „hasadt” magatartásnak: „ez kérem két különböző dolog!”, „erre nem is gondoltam!” (mármint, hogy a két dolognak köze lehet egymáshoz), „ezzel a kérdéssel nem foglalkoztam”, illetve a védekező „ettől én még keresztény vagyok”. Az ilyen magatartás a szekularizáció tünetének is tekinthető, véleményem szerint azonban inkább a naiv, a nem tudatosult, a bensővé nem váló vallásosságot jellemzi.

A kijelentések jelentős részében alá-fölérendelő viszonyba kerül a két pólus. Egyik fajtájuk, a *szekularizált* magatartás azokat a keresztényeket jellemzi, akik az élet egy-egy területén megkérdőjelezzik vagy éppen hatálytalanítják az egyház, vagy a vallás illetékességét, fölébe és elébe helyezve természeti, világi, tudományos (illetve annak érzett), vagy éppen egyéni törvényeket, normákat, szokásokat, gyakorlatot: „Sikerült képemre és hasonmásomra igazítani vallásosságomat, így aztán kényelmesen, saját bőrömben lehetek keresztény”, „az élet sok területén segít, de tudásom gyarapításában, a világ alaposabb megismerésében és kutatómunkámban kifejezetten fékez, hogy vallásos vagyok”, „közösséghez tartozni, ez a legfontosabb az életben; teljesen mindegy, hogy milyen közösséghez, hiszen egyénileg keresztény lehetek”, „a kereszténység számomra elsősorban nemzeti hovatartozásom kifejezését jelenti, manapság az ember a templomban érezheti magát legőszintebben magyarnak”, „ép test nélkül nincs ép lélek”, „természetesen én is ellenzem a szabad szerelmet, de a szerelem szabadságát nem tűröm korlátozni, és még a papokkal, az egyházzal szemben is megvédem.” A visszatérő fordulatok ebben a kategóriában az „erre nem érvényes”, az „ebben nem illetékesek”.

A hasadt és a szekularizált magatartás hasonló, ám különbségük is lényeges: az utóbbi esetben már mérlegelésre kerül a természetfeletti és az adott érték kapcsolata, és így – döntés eredményeképpen – alakul ki az alárendelt viszony.

Az alá-fölérendelő kapcsolat másik fajtája ennek az ellenkezője, a *túlbuzgó* magatartás, amelynek jellemzője a világgal, a világi értékekkel szembeni fenntartás vagy előítélet, mint erről az alábbi példák is tanúskodnak: „A keresztény ember ne villogjon, szorítsa korlátok közé egyéniségét”, „még a tudomány műveléséhez is fontosabb a hit, mint a tudás”, „ha a hozzám hasonlóknak között nem találok meg mindent, bennem van a hiba, nem vagyok igazi keresztény”, „keresztény emberként nem politizálhatok, mert ez elvonná a figyelmemet Istentől, a szeretet gyakorlásától, szembeállítana felebarátaimmal”, „a legszebb versek az imakönyvben találhatóak, a legszebb képek a szentképek, a legszebb énekek pedig a templomi énekek”, „teljesen mellékes, hogy milyen nemzethez tartozom, hogy milyen nyelvet beszélek; az a lényeges, hogy keresztény vagyok”, „keresztény csak keresztényhez méltó hivatást, foglalkozást választhat”, „a keresztény szerelemben az erotikát az odaadás, a szépséget a jóság, a szenvedélyt, a nagy érzéseket pedig a családi harmónia pótolja”. A „hitem nem engedi”, az „ez nem nekünk való”, a „hitemnél nincs fontosabb” a legjellemzőbb refrénjei ezeknek a megállapításoknak.

A vélemények jelentős részében a két pólus mellérendelő kapcsolatba kerül. A transzcendens dimenzió és az egyes életszféra már vagy még nem harmonikus, ellentétes viszonya jellemzi a konfliktusos magatartást, amely az őrlődő, vívódó, ütköző, a lehetetlenre vállalkozó jelzőkkel is jellemezhető. Bizonytalanabb és ugyanakkor dinamikusabb is az eddigi – ehhez képest statikusabb – magatartásoknál, mint ezt az alábbi példák is érzékeltetik: „Hívó keresztényként is megmaradni egyéniségnek, és egyéniségemet fejlesztve, kibontakoztatva is megmaradni kereszténynek, ezt szeretném, de ez a kettő, sajnos nem megy egyszerre”, „érzem, hogy hitem és tudásom nem mondhatnak ellent egymásnak, ugyanakkor azt is érzem, hogy a hit és a tudás összhangja elérhetetlen”, „vágódom azokba a közösségekbe, ahová munkatársaim, barátaim járnak és hívnak, de nekem itt vannak az enyéim, nem szolgálhatok egyszerre két urat”, „sokat töpreng az az, hogyan lehetnék egyszerre jó keresztény és a társadalmi gyakorlatot megváltoztató forradalmár vagy reformer. Érzem, hogy mást nem tehetek, mint mindkettőt egyszerre, de azt is érzem, hogy a lehetetlenre-vállalkoztam”, „sokat próbálom, hogy részt vehetek-e közös akciókban a KISZ-esekkel, párttagokkal, ateistákkal anélkül, hogy ez nem okozna valamiféle kárt hitemben. Félek, hogy ebben a vonatkozásban nincsen elvtelen engedmények nélküli megoldás, mégsem adom fel a reményt, annak ellenére, hogy nem tudom a helyes választ kérdésemre”. Jellemző fordulatai ennek a magatartásnak: „megpróbálom, de aligha sikerülhet”, „mindkettő fontos, de együtt aligha megy”.

A mellérendelő kapcsolat másik változatában a két érték, a két cél egybeesik, harmonizál. Jellemző példák az *integrált* magatartásra: „Vallásos emberként is lehetek igazi személyiség, sőt keresztényként még jobban kiteljesíthetem személyiségemet, egyéniségemet”, „szerintem a keresztény ember is lehet kérdező, újrakérdező, sőt értékeket megkérdőjelező kutatója a valóságnak, főleg akkor, ha időnként önmagát is megkérdőjelezi”, „két különböző típusú közösség érez magáénak, és én is őket a magaménak: az egyik vallásos emberekből áll, a másik nem. Úgy gondolom, hogy a közlekedőedény-elv alapján rajtam keresztül eljuthatnak az egyik közösség értékei a másikba és fordítva”, „úgy gondolom, hogy a művészet egyben a természetfeletti érzékelhető része is, ez pedig ugyanúgy vonatkozik a nem-keresztény művészek alkotásaira is”.

Ha a vallás életmodell is, akkor az integrált magatartás tekinthető a legkeresztényibbnek, de a kérdés szakértőinek (lelkészek, teológusok, filozófusok, szociológusok és pszichológusok) nagyobb része úgy vélekedik, hogy a konfliktusos magatartást is hitelesnek tekinthetjük, hiszen az integrált magatartás legfeljebb olyan *eszmény* elfogadását jelenti, amelyre törekedhetünk, megvalósítása azonban csak ritkán sikerül.

Az öt magatartás érvényesülése kilenc életszférában

Az országosan reprezentatív mintát semmiképpen sem jelentő 310 keresztény fiatal (akik között a férfiak és nők aránya 50–50%; a 15–20 éveseké 30, a 31–50 éveseké 20; a középiskolásoké 25, a főiskolásoké és egyetemistáké 20, diplomásoké 30; a budapestieké 65, a vidéki városokban élőké 20, a falusiaké 15; a katolikusoké 85, a reformátusoké 10, az evangélikusoké 5% volt) véleményei a kilenc életszférában az öt magatartás között ekképpen oszlottak meg:

éleletszférák	magatartások					
	integrált	hasadt	szekularizált	túlbugzó	konfliktusos	összesen
közösség	56	6	10	18	10	100%
tudás	54	12	5	13	16	100%
politizálás	44	17	7	7	25	100%
művészet	42	13	16	4	25	100%
egyéniiség	41	12	8	14	25	100%
munka	39	21	14	15	11	100%
szerелеm	39	14	20	13	14	100%
magyarság	36	19	8	29	8	100%
egészség	32	24	13	11	20	100%

A legelső, amit meg kell állapítanunk, hogy valamennyi vizsgált éleletszférában (amelyek természetesen nem képviselik az összes éleletszférát, hiszen olyanok hiányoznak, mint a család vagy a szórakozás) az *integrált* magatartás a legjellemzőbb. Ez persze nem jelenti azt, hogy a végső cél és a többi célkitűzés minden percben, minden cselekedetben harmonizál, de azt joggal feltételezhetjük, hogy mint elfogadott norma szerepet játszik a döntésekben, vagy a döntések értékelésekor.

Két olyan éleletszféra van, amelyben az integrált magatartás egyeduralkodónak tűnik: a *közösség* és a *tudás*. A kérdezettek körében eléggé gyakori (és többségi) volt az a vélemény, mely szerint természetes, hogy a keresztény ember a hozzá hasonló világnézetűek körén(közösségén) kívül más típusú közösségekhez is tartozzék (közlekedőedény-elv). „Az a keresztény, aki elkülönül, farizeus, és az szolgál két urat, aki részérdeket helyez Isten elé” – vallja egyikük (egy 48 éves katolikus technikus nő).

A *hit* és a *tudás* egysége is természetes a többség számára, méghozzá úgy, hogy sokan azt is vallják, hogy a keresztény ember is lehet kérdező, kételkedő, akár érteketeket is megkérdőjelező kutatója a valóságnak, főleg akkor, ha időnként önmagát is felülvizsgálja. „Isten szabadjára ereszti az embert, de hitem akkor sem veszttem el, ha a társadalom kutatójaként Isten-hiányt tapasztalok” – jelenti ki ennek a magatartásnak egyik képviselője (egy 31 éves evangélikus tanárnő).

Három éleletszférában a *konfliktusos* magatartás a szubdomináns. (A vezető integrált magatartás mögött nem sokkal lemaradva és a többit jelentősen megelőzve áll a második helyen.) Az *istenhit* és az *egyéniiség* egymást feltételező szerepét mint normát a nagy többség elfogadja, de sokan (a kérdezettek közül minden negyedik) úgy érzik, úgy tapasztalják, hogy nemigen képesek megélni, megvalósítani. „Felülkerekedni magunkon, krisztusi távlatból nézni magunkat csak akkor vagyunk képesek, ha már önmagunk vagyunk” – érzékelteti drámáját egyikük (egy 23 éves katolikus orvostanhallgató). Hasonlóképpen látják körülbelül ugyanennyien a *vallásosság* és a *politizálás*, valamint a *hit* és a *művészet* viszonyát. Mindkét esetben elég sokan igazolják érvelésüket sikertelen próbálkozásokkal, objektív akadályokkal. „Gyógyíthat-e a beteg? Alkothat-e jót a feldúlt lélek?” – kérdezi egyikük (egy 24 éves műegyetemista), akinek leküzdhetetlen feladatot jelent a modern művészet befogadása, pedig sejti, hogy számára is fontos üzenete van.

Két éleletszférában a *hasadt* magatartás a szubdomináns. A *hit* és a *hivatás* viszonyát illetően minden ötödik kérdezett teljesen rendjén valónak tartja, hogy a munkahelyén egyszerűen csak diák, lakatos, tanár vagy mérnök legyen, és csupán otthon és a templomban keresztény. Jelentős kisebbség, minden negyedik kérdezett vallja, hogy a *test* és a *lélek* külön, sajátos szabályok szerint fejlődő.

A szerelem területén a *szekularizált* magatartás volt szubdomináns. A kérdeztettek kétötöde az önzetlen önkiteljesedésben, erősz és az agapé szerves együttesében látja a szerelem lényegét és értelmét, ám egy jelentős, egyötödnyi kisebbség azt hangoztatja, amit az a 23 éves katolikus gépésztanár, aki szerint „a szerelmi élményvilág független a világnézettől, a keresztény-erkölctan pedig inkább a családra, mint a szerelemre érvényes”.

Volt a vizsgáltak között egy olyan életszféra, a magyarság, amelyben a *túlbugzó* magatartás volt a szubdomináns, méghozzá oly módon, hogy nem sokkal kevesebb ilyen beállítódású akadt a vizsgáltak körében, mint integrált magatartású. Alig valamivel többen vallották azt, hogy a magyarság és a kereszténység egymást gazdagítja, mint azt, hogy teljesen mellékes, hogy egy keresztény ember milyen nemzethez tartozik, vagy ahogy ezt egy 17 éves református gimnazista megfogalmazta: „internacionalista keresztény vagyok, a nemzet számomra csupán szokás és nyelv”.

Ami az öt magatartás előfordulásának gyakoriságát illeti, az integrálnak uralkodó jellege – ebben a körben – eléggé egyértelmű. A második helyen a konfliktusos, a harmadikon a hasadt áll, ezt a *túlbugzó*, emezt pedig a *szekularizált* követi. Nem így fest a helyzet valamennyi társadalmi rétegben. Valószínűleg gyökeresen más képet kapnánk a falusi lakosoknál, a képzetlenebbeknél és az idősebbeknél, márpedig ma Magyarországon ők képviselik a vallásos emberek többségét. Valószínűnek tartom azt is, hogy a humán és a műszaki értelmiségiek magatartása között tapasztalt eltérés nemcsak az általam vizsgált körre jellemző: itt a *műszaki diplomások* körében valamivel ritkább volt az integrált és valamivel gyakoribb a *túlbugzó* magatartás, mint a humán diplomások körében. A *középiskolások* között az átlagosnál valamivel gyakoribb, az *egyetemi hallgatók* körében valamivel ritkább volt a hasadt magatartás. A *papok* körében az átlagosnál ritkább volt a hasadt és a *túlbugzó* magatartás, de nem volt gyakoribb az integrált magatartás, mint a többi értelmiségi rétegben. A vizsgált rétegek közül a *szakmunkások* magatartása különbözött leginkább a többiekétől: körükben jóval ritkább volt az integrált, és gyakoribb a hasadt magatartás. A három *felekezet* között a hasonlóságok szembeötlőbbek voltak, mint az eltérések, amelyek mértéke nagyjából egyforma volt a katolikusok, az evangélikusok és a reformátusok között.

*

Egy folyamatban lévő kutatás legfontosabb eredményeiből érzékeltettem néhányat, egyelőre még csupán jelezve bizonyos tendenciákat. A magyarázathoz és a megfelelő következtetések levonásához egyfelől további tények feltárása, másfelől olvasóim segítsége szükséges. Az értelmezésre vállalkozók semmiképpen se tévesszék szem elől, hogy vélekedéseket, megnyilatkozásokat és vallomásokat vizsgáltam, nem a viselkedést; a döntéseknél figyelembe vehető szempontokat, nem pedig magukat a döntéseket. Elképzelhető, hogy néhányan csak „felmondták a leckét” vagy megpróbálták kitalálni azt, hogy mit illik ilyenkor mondani egy jó kereszténynek. Az esetek nagyobb részében azonban – több minden bizonyítja ezt – joggal feltételezhetjük az őszinteséget. Már kevésbé számolhatunk a megfelelő önismerettel és a megfelelő fogalmazási készséggel. Az is nagyon valószínű, hogy a konfliktusos magatartásról tanúszkodó vélemények voltak a legőszintebbek. Jó néhányan bevallották, hogy nemigen szoktak ilyesmin töprengeni, és egyesek azt is, hogy számukra mindezidáig felfedezetlen terület volt a magyarság, a szerelem, a politizálás. Mindezt figyelembe véve is úgy vélem, hogy a további vizsgálódáshoz, a jobb önismerethez és a sikeresebb pasztorációhoz is eligazítást nyújtó térképre felkerült néhány fontos tájékozási pont.